

УДК 658.012.8

Ф. О. Журавка, д-р екон. наук, **Л. А. Могиліна**, аспірантка,
ДВНЗ “Українська академія банківської справи НБУ”

СУТНІСТЬ І РОЛЬ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ СУБ’ЄКТА ПІДПРИЄМНИЦТВА В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЙОГО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Стаття містить дослідження сутності фінансової безпеки суб’єкта підприємництва, а також обґрунтування її ролі як основної складової економічної безпеки.

Ключові слова: економічна безпека суб’єкта підприємництва, складові економічної безпеки, фінансова безпека суб’єкта підприємництва.

Постановка проблеми. Стан економіки будь-якої держави є залежним від рівня розвитку її виробничої сфери. Тому стабільний розвиток вітчизняних суб’єктів підприємництва є однією з перших передумов забезпечення могутньої економічної системи держави. Їх функціонування завжди супроводжується виникненням великої кількості загроз, які можуть створювати фінансово небезпечну ситуацію. Убезпечення підприємства, створення так званого “імунітету” до загроз як зовнішнього, так і внутрішнього характеру, що полягає насамперед у правильному, адекватному ситуації менеджменті, є одним із основних завдань системи забезпечення фінансової безпеки підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питань фінансової безпеки підприємства займається багато вітчизняних і зарубіжних науковців. Серед них можна виділити І. О. Бланка, З. С. Варналія, К. С. Горячеву, М. М. Єрмошенка, Р. С. Папехіна та ін.

Не вирішені раніше частини проблеми. Незважаючи на те, що питання фінансової безпеки підприємства досліджується багатьма науковцями, дана проблематика не є повністю розробленою. Залишається дискусійним питання щодо визначення сутності поняття фінансової безпеки суб’єкта підприємництва.

Мета статті – дослідження сутності поняття “фінансова безпека суб’єкта підприємництва”, а також визначення та обґрунтування ролі останньої в системі економічної безпеки підприємства.

Виклад основного матеріалу. Оскільки фінансова безпека є складовою економічної безпеки, насамперед необхідно визначитися що треба розуміти під економічною безпекою суб’єкта підприємництва.

Проаналізувавши наукову літературу стосовно даного питання, можна виділити такі підходи щодо трактування сутності економічної безпеки підприємства:

а) стан:

- захищеності підприємства;
 - найбільш ефективного використання ресурсів;
- б) забезпечення стійкості підприємства;
- в) інше.

Більшість науковців схиляється до думки, що визначальним при трактуванні поняття безпеки є слово “стан”. Проте і в рамках даного підходу утворилося розмежування: економічну безпеку підприємства розуміють і як стан його захищеності від різних загроз та ризиків, і як стан найбільш ефективного використання ресурсів підприємства, завдяки якому забезпечується стійкість підприємства до цих загроз. На нашу думку, навіть при найбільш ефективному використанні своїх ресурсів суб’єкт підприємництва не є повністю застрахованим від виникнення економічно небезпечних ситуацій, оскільки вплив зовнішніх загроз на підприємство може бути не менш, а навіть більш пагубним за вплив внутрішніх загроз.

Трактують економічну безпеку підприємства і як певну систему чи діяльність щодо забезпечення стійкого стану підприємства. Не можемо погодитися з таким баченням цього поняття. Діяльність зі створення передумов виникнення стану безпеки та відповідна система, безперечно, мають бути на підприємстві, проте це не є сутністю досліджуваного поняття.

Існують й інші поодинокі визначення економічної безпеки підприємства, які не можна віднести до жодного з підходів. Так, під нею розуміють:

- а) інтегральну оцінку ресурсного потенціалу і ступеня захищеності підприємства від негативної дії зовнішнього середовища [9];
- б) сукупність чинників, які забезпечують незалежність, стійкість, здатність до прогресу в умовах дестабілізуючих факторів [8];
- в) міру гармонізації в часі і просторі економічних інтересів підприємства з інтересами пов’язаних з ними суб’єктів зовнішнього середовища, які діють поза межами підприємства [2; 10; 13].

На нашу думку, найбільш адекватним дійсності є підхід щодо розуміння економічної безпеки суб’єкта підприємництва як стану захищеності підприємства від зовнішніх і внутрішніх загроз. Необхідно зазначити, що більшість науковців розділяє такий погляд на це питання.

На наш погляд, серед досліджених думок щодо трактування економічної безпеки підприємства найбільш повно розкриває її сутність визначення, дане М. М. Єрмошенком та К. С. Горячевою: “...економічна безпека підприємства – це такий стан його економіки (економічної системи), який можна характеризувати внутрішньою збалансованістю і стійкістю до негативного впливу будь-яких загроз, її здатністю забезпечувати на основі реалізації власних економічних інтересів свій сталий

і ефективний розвиток” [7]. Проте дане визначення необхідно дещо конкретизувати.

Таким чином, під економічною безпекою суб'єкта підприємництва необхідно розуміти стан захищеності його економічної системи від загроз зовнішнього та внутрішнього характеру, як реальних, так і потенційних, який характеризується її стабільністю функціонування та спроможністю до розвитку в майбутньому і досягається завдяки цілеспрямованій діяльності щодо його забезпечення.

Економічна безпека підприємства не є неподільною цілісністю, а складається зі складових. Проте щодо виділення даних складових елементів існують різні наукові погляди. Науковці І. А. Дмитрієв та А. О. Близнюк зазначають, що існує три підходи до визначення складових економічної безпеки підприємства: системний, ресурсний та функціональний [4].

У рамках системного підходу економічна безпека підприємства складається з технологічної, ресурсної, фінансової та соціальної складових. Згідно з ресурсним підходом економічна безпека підприємства має такі складові: безпека капіталу, безпека персоналу, безпека інформації та технології, безпека техніки та обладнання та безпека прав [4].

Функціональний підхід є найбільш досконалим і поширеним. У рамках даного підходу виділяють наступні складові економічної безпеки підприємства: фінансову, інтелектуально-кадрову, техніко-технологічну, політико-правову, інформаційну, екологічну та силову [4].

Даний перелік І. А. Дмитрієв та А. О. Близнюк пропонують доповнити корпоративною складовою, яка передбачає захищеність підприємства від недружнього злиття та поглинання, рейдерських атак тощо.

Здійснимо систематизацію поглядів з приводу поділу економічної безпеки підприємства на складові частини (табл. 1). Як бачимо, більшість науковців є прихильниками функціонального підходу.

Необхідно зазначити, що в ході дослідження даного питання було виявлено дві точки зору стосовно виділення складових економічної безпеки.

Згідно з першою здійснюється виділення лише тих складових, що базуються на економічних відносинах. Такої думки дотримуються науковці М. М. Єрмошенко та К. С. Горячева. Представники системного підходу, розглядаючи економічну безпеку підприємства як певну систему, теж виділяють складові лише економічного характеру. Відповідно до другої відбувається включення складових навіть неекономічного характеру, що мають вплив на рівень економічної безпеки підприємства. До такої думки схиляються представники функціонального підходу.

Таблиця 1

Систематизація поглядів щодо виділення складових економічної безпеки підприємства

Автор	Фінансова		Техніко-технологічна		Науково-технологічна	Екологічна	Політико-правова		Інформаційна		Інтелектуальна та кадрова		Силова	Ринкова	Ресурсна	Інтерфейсна	Соціально-економічна		Зовнішньоекономічна	Виробнича	Інвестиційна	Внутрішньоекономічна	Безпека праці	Корпоративна		
	Технічна	Технологічна	Правова	Політична	Інтелектуальна	Кадрова	Силова	Ринкова	Ресурсна	Інтерфейсна	Соціальна	Економічна	Зовнішньоекономічна	Виробнича	Інвестиційна	Внутрішньоекономічна	Безпека праці	Корпоративна								
Н. П. Фокіна, В. І. Бокій		+																								
Д. Ковальов, Т. Сухорукова		+																								
М. М. Ермошенко, К. С. Горячева		+																								
Системний підхід																										
І. А. Дмитрієв, А. О. Близнюк		+																								
С. М. Ілляшенко		+																								
Є. О. Олейніков		+																								
Р. С. Папехін		+																								
Функціональний підхід																										
І. А. Дмитрієв, А. О. Близнюк		+																								
С. М. Ілляшенко		+																								
Є. О. Олейніков		+																								
Р. С. Папехін		+																								

Для того, щоб визначити, яка з вищенаведених точок зору є правильною, необхідно з'ясувати сутність понять “система” та “елемент”. У філософії оперують визначенням системи, що було дане одним із засновників загальної теорії систем Л. Берталанфі: “система – це комплекс взаємодіючих елементів” [1]. Елементом же є неподільний компонент системи за даного способу її розгляду. Крім того, зазначається, що “критеріальна властивість елемента – його необхідна безпосередня участь у створенні системи: без нього... система не існує” [1].

Тобто можна зробити висновок, що є неважливим, базується складова економічної безпеки на економічних відносинах чи ні, основним критерієм є залежність економічної безпеки підприємства від стану цієї складової.

Таким чином, на нашу думку, економічна безпека підприємства складається з таких складових: фінансової, техніко-технологічної, екологічної, політико-правової, інформаційної, інтелектуально-кадрової, силової, ринкової та ресурсної. Основною складовою, звичайно, є фінансова.

Так, С. Ф. Покропивний зазначає, що за ринкових умов господарювання фінанси є “двигуном” будь-якої економічної системи [5]. Дещо схожий епіграф міститься в підручнику О. С. Філімоненкова “Фінанси підприємств”: “Якщо економіка – серце господарського механізму, то фінанси – кровоносна система економіки” [14].

На думку Л. М. Петренко, провідна роль фінансової компоненти в загальній системі економічної безпеки підприємства визначається такими основними положеннями:

- фінансова діяльність забезпечує основну форму ресурсного забезпечення реалізації економічної стратегії підприємства;
- операції, пов'язані з фінансовою діяльністю, мають стабільний характер, здійснюються постійно;
- фінансова діяльність відіграє пріоритетну роль у забезпеченні стабілізації економічного розвитку підприємства в цілому;
- ризики, пов'язані з фінансовою діяльністю підприємства (фінансові ризики), за своїми негативними наслідками належать до категорії найбільш небезпечних [12].

Крім того, існують погляди науковців, згідно з якими критеріями оцінки економічної безпеки підприємства є саме фінансові показники, зокрема прибуток [6] або співвідношення величини бруто-інвестицій підприємства і величини ресурсів, необхідних для інвестиційної підтримки умов, що забезпечують економічну безпеку підприємства [10].

З нашого боку можемо доповнити існуючу аргументацію значущості фінансової складової наступним. Якщо розглянути взаємний вплив складових економічної безпеки, можна побачити, що зміни рівня

фінансової безпеки суб'єкта господарювання майже завжди відображаються на рівні інших складових. Наприклад, у випадку отримання значних збитків на підприємстві може спостерігатися недофінансування різних сфер його економічної діяльності. Негативними наслідками цього можуть бути: неможливість модернізації застарілого обладнання, екологічна аварія (через урізання витрат на екологічні заходи в рамках здійснення антикризових заходів), низька ефективність роботи юридичної служби тощо. І навпаки, зміна рівня будь-якої іншої складової економічної безпеки обов'язково вплине на рівень фінансової безпеки. А взаємний вплив між іншими складовими відбувається не безпосередньо, а через фінансову складову. Наприклад, подорожчання ресурсів впливає на рівень фінансової безпеки підприємства, що, у свою чергу, здійснює вплив на інші складові.

Розглядаючи поняття фінансової безпеки суб'єкта підприємництва, необхідно зазначити, що в законодавстві дане поняття не визначене. У проекті Концепції фінансової безпеки України зазначається: “Фінансова безпека – складова економічної безпеки, яка характеризує стан захищеності життєво важливих (ключових) інтересів держави, регіонів, підприємницьких структур та громадян у фінансовій сфері від впливу широкого кола негативних чинників (загроз)” [11].

Дослідивши дане поняття, можна побачити, що в наукових колах фінансову безпеку розглядають і як складову частину економічної безпеки, і як самостійний об'єкт управління. Крім того, фінансову безпеку підприємства визначають як:

- стан найбільш ефективного використання ресурсів підприємства;
- рівень фінансового стану підприємства;
- процес забезпечення захищеності підприємства;
- здатність підприємства (розробляти фінансову стратегію, здійснювати фінансову діяльність, управляти ризиками тощо);
- систему (з управління ризиками та забезпечення ресурсами).

На нашу думку, поняття фінансової безпеки суб'єкта підприємництва відображає стан його захищеності, виражений через показник рівня його фінансового стану.

Заслужують на увагу визначення фінансової безпеки підприємства таких науковців як І. О. Бланк, К. С. Горячева та М. М. Єрмошенко. Зокрема І. О. Бланк під фінансовою безпекою підприємства розуміє кількісно і якісно детермінований рівень його фінансового стану, що забезпечує стабільну захищеність його пріоритетних збалансованих фінансових інтересів від ідентифікованих реальних і потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього характеру, параметри якого визначаються на основі його фінансової філософії і створюють необхідні передумови

фінансової підтримки його стійкого зростання в поточному і перспективному періоді [3]. У даному визначенні досліджуване поняття розкривається досить повно, проте відсутня конкретна характеристика фінансового стану підприємства, якому відповідає стан фінансової безпеки.

Такий опис фінансового стану міститься у визначенні, яке зазначають К. С. Горячева та М. М. Єрмошенко. Під фінансовою безпекою підприємства вони розуміють такий його фінансовий стан, який характеризується, по-перше, збалансованістю і якістю сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, котрі використовуються підприємством, по-друге, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз, по-третє, здатністю фінансової системи підприємства забезпечувати реалізацію власних фінансових інтересів, місії і завдань достатніми обсягами фінансових ресурсів, по-четверте, забезпечувати ефективний і сталий розвиток цієї фінансової системи [7].

З метою найбільш повного висвітлення сутності досліджуваного поняття нами пропонується об'єднати ці визначення, тобто під фінансовою безпекою суб'єкта підприємництва слід розуміти його фінансовий стан, що характеризується стабільною захищеністю його пріоритетних збалансованих фінансових інтересів від ідентифікованих реальних і потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього характеру, який характеризується, по-перше, збалансованістю і якістю сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, котрі використовуються підприємством, по-друге, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз, по-третє, здатністю фінансової системи підприємства забезпечувати реалізацію власних фінансових інтересів, місії і завдань достатніми обсягами фінансових ресурсів, по-четверте, забезпечувати ефективний і сталий розвиток цієї фінансової системи.

Висновки. Одним із факторів впливу на економіку держави є рівень фінансової безпеки вітчизняних суб'єктів підприємництва. З метою забезпечення її високого рівня необхідно повно і комплексно дослідити цю проблематику, насамперед на теоретичному рівні. Чітке визначення сутності поняття “фінансова безпека суб'єкта підприємництва” має дати поштовх до подальших наукових розробок у цьому питанні. А також, враховуючи результати дослідження даного поняття, можна зробити висновок, що фінансова безпека є основною складовою економічної безпеки підприємства внаслідок своєї значущості в контексті забезпечення останньої.

Список літератури

1. Алексеев П. В. Понятия “система”, “элемент”, “структура” [Электронный ресурс] / П. В. Алексеев, А. В. Панин. – Режим доступа : http://society.polbu.ru/alekseev_philosophy/ch44_all.html. – 12.05.2012. – Загл. с экрана.
2. Ареф'єва О. В. Планування економічної безпеки підприємств / О. В. Ареф'єва, Т. Б. Кузенко. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2004. – 170 с.

3. Бланк И. А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И. А. Бланк. – К. : Ника-Центр : Эльга, 2004. – 784 с. – (Библиотека финансового менеджера).
4. Дмитрієв І. А. Визначення переліку складових економічної безпеки підприємства [Електронний ресурс] / І. А. Дмитрієв, А. О. Близнюк. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Emp/2011_23_1/33DmBl.htm. – 12.05.2012. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.
5. Економіка підприємства : підручник / КНЕУ ; ред. С. Ф. Покропивний. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2001. – 528 с.
6. Єрмошенко М. М. Економічні та організаційні засади забезпечення фінансової безпеки підприємства : препринт наукової доповіді / М. М. Єрмошенко, К. С. Горячева, А. М. Ашуев. – К. : Національна академія управління, 2005. – 78 с.
7. Єрмошенко М. М. Фінансова складова економічної безпеки: держава і підприємство : монографія / М. М. Єрмошенко, К. С. Горячева ; Нац. академія управління. – К. : НАУ, 2010. – 232 с.
8. Капустин Н. Экономическая безопасность отрасли и фирмы / Н. Капустин // Бизнес-информ. – 1999. – №11–12. – С. 45–47.
9. Ковалев Д. Экономическая безопасность предприятия / Д. Ковалев, Т. Сухорукова // Экономика Украины. – 1998. – № 10. – С. 48–52.
10. Козаченко Г. В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення : монографія / Г. В. Козаченко, В. П. Пономарьов, О. М. Лященко. – К. : Лібра, 2003. – 280 с.
11. Концепція фінансової безпеки України (проект) [Електронний ресурс] / [О. І. Барановський, Ю. О. Блащук, М. І. Пузяк і ін.]. – Режим доступу : <http://www.ufin.com.ua/консерсія/008.doc>. – 12.05.2012. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.
12. Петренко Л. М. Взаємозв'язок фінансової безпеки та фінансової стійкості підприємства / Л. М. Петренко // Економіка та підприємництво : зб. наук. праць молодих учених та аспірантів / М-во освіти і науки України, ДВНЗ “Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана” ; відп. ред. І. В. Луняк. – 2010. – Вип. 24. – С. 232–243.
13. Пономарьов В. П. Формування механізму забезпечення економічної безпеки : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.01 “Економіка підприємства і організація виробництва” / Пономарьов В. П. ; Східноукраїнський державний університет. – Луганськ, 2000. – 27 с.
14. Філімоненков О. С. Фінанси підприємств : навч. посіб. / О. С. Філімоненков ; МАУП. – 2-ге вид., переробл. і допов. – К. : МАУП, 2004. – 328 с.
Отримано 13.08.2012

Summary

This article contains research of essence of the financial security of business subject and substantiation of its role as a fundamental component of economic security.